Fjellgården Valevatn

Tekst og foto: Kjell Dahle

Valevatn 1937. Foto: Birger Dahle

Innerst i Hunnedalen, i vestre ende av Valevatnet, lå det en gang en gammel fjellgård. Det har bodd folk her siden 1600-tallet. Høyde over havet var 636 m. Gården ble neddemmet i 1970.

Fram til 1668 var gården en støl under gården Dorga i Sirdal, og fram til ca 1850 en husmannsplass under Dorga. Oppsitterne var stort sett leilendinger. I 1829 slo Ole Gjermundsen Dorga seg ned her, og ble eier av gården.

Hunnedalen hadde helt fra middelalderen vært en viktig ferdselsvei for bønder, kremmere, fedrifter, biskop og fut. Stavanger bispedømme ble opprettet i 1120, og omfattet Rogaland, Agderfylkene, Telemark, Hallingdal og Valdres, en lang vei å gå til fots eller på hesteryggen. Bispedømmet varte til 1537.

På nordsiden av Hunnevatnet finnes rester av denne ferdselsveien, Bispeveien. Biskopen overnattet i en heller, Bispehelleren (Løyndeherberge). Og futen hvilte på Futasete nede i hyttebyen. I helleren Bolagstødne gjemte driftekarer brennevin.

Fra Valevatn gikk det ferdselsveier nordover mot Lysebotn, eller sørover mot Dorga. Østover gikk veien over Storeknut, «Vondeveien», inn mot Kvinen eller over Suleskard/Håhelleren mot Setesdal. En annen vei gikk opp Røynesdalen, over heia og ned Løgjedalen, til Vatnedal og Fidjeland.

Fra Bispeveien.

Krøterdrifting gjennom Hunnedalen hadde startet på 1700-tallet. Kyr, sau og geiter ble kjøpt opp og driftet opp på fjellet for å feites opp om sommeren på de gode beitene. Så ble de driftet ned mot sørlandsbyene og solgt der. På 1800-tallet forsvant denne virksomheten, men bøndene på Jæren så mulighet i å utnytte fjellbeitet for sauen, og startet sauedrifting opp og ned fra fjellet. 20 000 sau passerte Valevatn i 1855. Det var en lang vei å gå, det tok som regel en uke. Da bilvei ble bygget kunne en frakte sauene enklere og raskere med lastebil. Vei gjennom Hunnedalen til Valevatn var ferdig i 1935, over Gravassryggen til Sirdal i 1943.

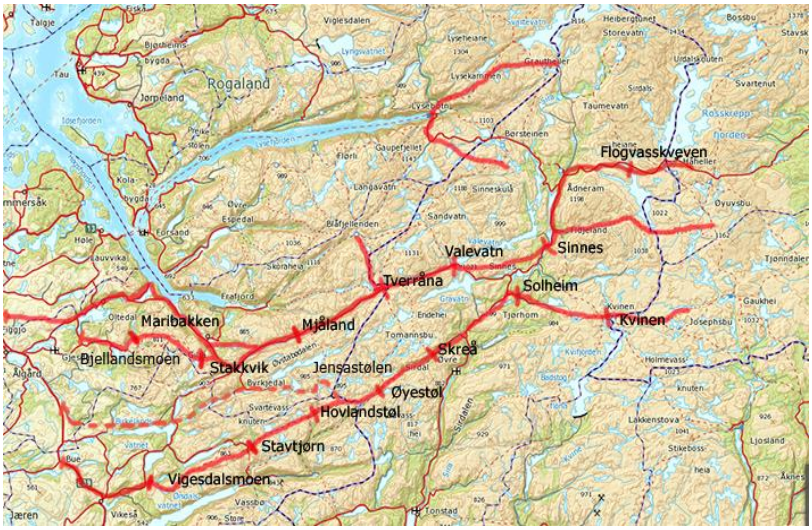

Nordre og søndre driftevei.

Midt på 1800-tallet ble gården delt. I 1845 bodde det to familier på gården, til sammen 8 personer. De hadde 1 hest, 8 kyr, 18 sauer, 14 geiter, og produserte 3 tønner havre, 4 tønner poteter. Enkelte somre ble ikke kornet modent. Gården hadde tre støler innover Hunnedalen: Midtstøl, Heimrestøl, Hunnestøl.

På den tid var det bjørn i heiene. Ole Olsen fra Valevatn, født i 1822, var en dyktig bjørnejeger, og skjøt mellom 15-20 bjørner. Den siste bjørnen ble skutt i Vatnedal i 1910.

En gang gikk sauegjeterne Ole Todleisson Stokka og Svein Skreå etter en bjørn som hadde tatt ei geit. Ole var sterkt religiøs, og mente at bjørnen ikke ville angripe da han gikk mot bjørnen. Men det endte opp med at begge to løp det forteste de kunne.

I 1851 solgte Ole Olsen sin halvpart av gården til «Gands Fjeldbeiteinteresentskap, drifteheien Hundedalen og Digevoldsheien». Dette var Jærbuer som ønsket å bruke heia for legegjeting av sau. Disponent var Elling Håvardsen Lura fra Høyland i Sandnes. I 1851 ble eiendommen tatt tilbake igjen på odel, men så solgt igjen få år seinere.

Valevatn driftehei omfattet områdene nord for Hunnedalen, fra Tverråna i vest, over Stutaheia, Sandvatn og Bergeheia. Under legegjetinga vandret sauedrifta fra lege til lege gjennom hele sommeren. Gjeteren bodde under hellere, over hele området. Mange er avmerket på kartet, og kan fremdeles brukes for overnatting: Marilega, Mangedne, Moheller, Tuftelega, Løynde-herberget, Austmannshelleren.

Nedre Tuftelege

I 1868 skjedde det en tragisk ulykke i Hunnedalen. Torger Skreå fra Sirdalen kom til Valevatn for å låne en hest. Han skulle til Lysebotn for å hente mjøl hos handelsmannen der. Han fikk høre at en sauegjeter, Andreas Vasvig, var savnet. Han gjette sammen med Jakob Kylles fra Skruds-Egeland. De skulle treffes med driftene sine på Heimrestøl, men Andreas kom ikke fram. Torger og Jakob gikk neste morgen ut på leting. Jakob gikk over Hunnefjell, Torger fulgte dalen. Ved Hunnetonå hørte Jakob hunden til Andreas, og gikk fram på kanten. Men plutselig løsnet mosen, og Jakob ramlet utfor, omtrent samme sted som Andreas hadde ramlet ned. Torger Skreå kom raskt til, men fant de to blodig og forslått, trolig døde. Torger løp til Valevatn for å hente hjelp, og fikk med seg Gjermund Valevatn. De oppdaget at det var liv i Jakob, laget en båre, og bar han til Valevatn.
Det måtte sendes bud om ulykka til Høyland, og en sirdøl gikk til Dirdal, og rodde til Høle. Her var en medisinstudent hjemme på ferie, og ble med tilbake for å gi førstehjelp til den hardt skadde Jakob. Etter at han kom seg litt, ble han ble rodd over Valevatnet til Sinnes, fraktet med hest til Tonstad,

rodd over Sirdalsvatnet og fraktet ned til Flekkefjord. Herfra gikk turen med dampskip til Stavanger, og hjem til Skruds-Egeland. Jakob ble frisk, og fortsatte som sauegjeter i Hunnedalsheia i flere år. Andreas Vasvig ble gravlagt ved Lunde kirke i Sirdalen.

I 1886 dannet Jærbøndene «Valevandets heiebeiteselskap». I 1905 var hele gården igjen tilbake i private hender. Men i 1908 solgte Johannes Handeland gården til Rogaland Fylke. Bakgrunnen for denne litt merkelige handelen, at Rogaland fylke ble eier av en stor gård i nabofylket Vest-Agder, var behovet for å sikre sauebeite og driftevei for Jærbøndene. En Oslomann, Thv. Heiberg var i ferd med å etablere et stort privat jaktområde i Sirdal, Ryfylke- og Setesdalsheiene. Fra 1904 hadde han reist rundt og kjøpt heieområder av bøndene for å drive privat utleie av reinsdyrjakt til adel og rikfolk i Europa. Han bygde over 30 hytter i området. Men sauebøndene var bekymret for å bli utestengt fra gode fjellbeiter. Også lokale jegere og turister var bekymret for å miste tilgang til fjellet.

Rogaland Fylke forpaktet bort Valevatn fram til 1970. Fem familier bodde her i korte og lengre perioder. Det var viktig at det bodde folk her slik at gården kunne tilby overnatting for turister og farende folk. Stavanger Turistforening hadde avtaler med gården om overnatting.

Geiter og turister på Valevatn 1937. Foto: Birger Dahle

Den siste som bodde på Valevatn var Torjus Sigbjørnsen Sirekrok. Han leidde gården fra 1950 til den ble fraflyttet i 1970. Han var gift med Gunhild Olsdatter Fidjeland, de hadde 4 barn.

Gården ble neddemmet da Valevatnet ble demmet opp 30 meter av Deg-dammen i Sirdal, en del av SiraKvina-utbyggingen.

Kilder:
Sirdal. Gard og ætt. B.1. Per Seland
Berent Skjelbred: Eit ulukkehende i 1868
Murar og hellerar i heiane. Torfinn Normann Hageland
www.hobbykjelleren.net/hunnedal